

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΤΟΜΟΣ ΚΖ'.

Συνδρομὴ ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἑτησίου.— Γραφεῖον Διευθ. Ὁδ. Παρθενωγαγείου 14.

4 Ἰουνίου 1889.

Ο ΜΥΘΟΣ ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΒ' ΑΙΩΝΑ ὑπὸ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου.

Ὅτε, βασιλεύοντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου νικηφόρως ἀπεκρούσθη ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μία τῶν τρομερωτέρων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἢ τῶν Ἀβάρων, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 626, ἐποίησεν ὁ τοῦ Βυζαντίου Πατριάρχης Σέργιος τὸν περιφημον ἐκεῖνον ὕμνον πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅστις καλεῖται Ἀκάθιστος. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ τούτῳ ὕμνῳ ἢ τῶν χριστιανῶν Πεντάνασσα μεταξὺ ἄλλων προσαγορεύεται καὶ διὰ τῶν ἐξῆς στίχων:

Χαῖρε, φιλοσόφους ἀσέβους δεικνύουσα,
Χαῖρε, τεχνολόγους ἀλόγους ἐλέγχουσα,
Χαῖρε, τῶν Ἀθηναίων τὰς πλοκάς διεσπῶσα,
Χαῖρε, τῶν ἀλιείων τὰς σαγήνας πληροῦσα.

Ὁ ὕμνος δύναται ν' ἀποδείξῃ ἐν ὑποκρίσει ἑχθρικῇ σχέσει διετέλει ἡ Βυζαντικὴ Ἐκκλησία πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπιστήμην ἐκατὸν ἔτη ἀκόμη μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς ἐν Ἀθήναις πλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Νικητὴς καὶ κυρία ἐκ τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος πρὸς τὸν ἑλληνισμόν εἶχεν ἐξέλθῃ, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἐτι δυνήθῃ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰς βαθείας ρίζας τῆς ἀρχαίας λατρείας τῶν θεῶν πανταχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Μέχρι τοῦ δε-

1) Ἡ ἱστορικὴ αὕτη μελέτη, γλαφυρὰ ὡς πᾶσαι αἱ συγγραφαὶ τοῦ Γρηγοροβίου, ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ γερμανικῷ περιοδικῷ Zeitschrift für Geschichte und Politik. 1888. Hef. XI. Ταύτην ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ἀποσταλείσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ κλεινοῦ συγγραφέως καὶ πολυτιμῆτου φίλου ἐκρίναμεν καλὸν νὰ καταστήσωμεν γνωστὴν ἐν Ἑλλάδι, ὡς διαφωτίζουσιν μίαν τῶν σκοτεινῶν σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰασηίου. Τὰ ἐκ τοῦ Ψελλοῦ καὶ Ἀχομιαντοῦ ἀποσπάσματα ἐγράψαμεν οὐκ ἐκ τῆς γερμανικῆς ἐλευθέρως μεταφράσεως ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραφέων κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Σάβα καὶ Λάμπρου.

Σ. Κ. Π.

Σ. τ. Δ. Εὐχαρίστως δημοσιεύομεν τὴν πραγματείαν ταύτην τοῦ διακεμένου ἱστορικοῦ, ὑποστηρίζουσαν καὶ διὰ νέων ἐπεχειρημάτων ὅσα ἤδη πρῶτος παρ' ἡμῖν τῷ 1878 ὁ κ. Σπ. Λάμπρος ἐξέθηκεν ἐν τῇ συγγραφῇ του: « Αἱ Ἀθήναι περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ». σ. 44 κ. ἔ.

ΤΟΜΟΣ ΚΖ'. 1889.

κατοῦ αἰῶνος διετηροῦντο ἔτι τὰ λείψανα αὐτῆς ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡ δ' Ἐκκλησία ἐχαρακτήριζε τοὺς μὲν ἐθνικοὺς διὰ τῆς ἐθνικῆς ἐννοίας Ἑλληνας, τοὺς δὲ πάλαι φιλοσόφους διὰ τῆς τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ παρὰ τὸν Βόσπορον εἰς παγκόσμιον μεγαλειὸν ἀνυψωθείσα Νέα Ῥώμη ἀπέβλεπε μετ' αὐξανούσης πάντοτε περιφρονήσεως πρὸς τὴν πεπτωκυῖαν μητρόπολιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοῦ Ἔθνισμοῦ, τὴν μικρὰν ἤδη ἐπαρχιακὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων. Βυζαντικόν τι ἐπίγραμμα παραβάλλει πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο πόλεις: « ἢ γῆ τοῦ Ἐρεχθέως εἶχεν ἀνυψώσῃ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ εἶχε κατέλθῃ ἢ νέα Ῥώμη, ἧς ἡ ὠραιότης λάμπει ἐπὶ παντὸς γηίνου ὡς ὁ ὑπέρλαμπρος πόλος ». « Ὑμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, — οὕτως ἐκφράζεται ἕτερον τι ἐπίγραμμα — φέρετε πάντοτε ἀνὰ στόμα τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους, Πλάτωνα, Σωκράτην, Εὐνοκράτην, Ἐπίκουρον, Πύρρωνα καὶ Ἀριστοτέλην. ἀλλ' οὐδὲν ἐπέλιπεν ὑμῖν, πλὴν τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ μέλιτος αὐτοῦ, ὡς οἱ τάφοι τῶν νεκρῶν καὶ αἱ σκιαὶ τῶν σοφῶν. Παρ' ἡμῖν ὅμως ἔστιν εὐρεῖν τὴν Πίστιν καὶ τὴν Σοφίαν ».

Ἐκατοντάδας ἐτῶν βραδύτερον ἤδη ὠμολογεῖτο ἡ αἰωνία ἀξία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐγένετο ἐν βῆμα πρὸς ἀναγέννησιν αὐτῶν ἐν τῷ προγράμματι τῆς ἀναπτύξεως τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅτε ἡ Ἐκκλησία ἤξίου νὰ κατατάξῃ τοὺς μεγάλους νόας καὶ ποιητὰς τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ τιμητικῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Θεοτόκου. Οὕτω βλέπει τις ἐν τῷ θόλῳ τῆς μονῆς τῶν Ἰσθέρων ἐν Ἀθωνί τὴν ἐπὶ θρόνου καθημένην Παρθένον κυκλομένην, πλὴν τῶν ἀγγέλων, προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ ὑπὸ Σόλωνος τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ Χεῖλωνος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Θουκυλίδου καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ ἐκατονταετηρίδι ἤρξατο ἡ τῶν Βυζαντιῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα περιφρόνησις ὑποχωροῦσα εἰς ἀναγέννησιν τινα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἠγέτης αὐτῆς ἦν Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, ὁ ἀνασυστήσας τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὕμνηθεις ἀρχηγὸς τῆς ἐκεῖ φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἀνὴρ ἀσυνήθους εὐφυΐας καὶ

ἀξιοθαυμάστου πολυγλωσσίας ἐν παντί ἐπιστημονικῶ κλάδῳ τῆς ἐποχῆς του. Αὐτὸς πρῶτος ἐπανάγαγε πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν τιμὴν παρὰ τοῖς Βυζαντίοις τὰ ὀνόματα Ἑλλάς καὶ Ἑλληνας, ὑπερήσπισε τὴν γῆν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν κακώσεων καὶ τῶν προκαταλήψεων ἐκείνων, καὶ ἐξέφρασε ἐν εἰλικρινείᾳ καὶ ἄνευ περιελιγμῶν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν δόξαν τῶν προγόνων αὐτῶν. Ἐγραφέποτε ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ· «Τανῦν καὶ ἡ ἐμὴ περὶ τοὺς λόγους εὐδαιμονία εἰς ἄζηλον ἕξιν κατέληξε καὶ πέπονθα ταῦτόν ταῖς Ἀθήναις· κακεῖσε γὰρ ἐν σκιαῖς ἢ Ἀκαδημία καὶ ἢ ποικίλῃ τοῦ Χρυσίππου Στοᾶ, καὶ τὸ Λύκειον μέχρις ὀνόματος· οὕτω γὰρ κάμοι τὰ μὲν ὀνόματα τῶν ἐπιστημῶν ἐμμεμένηκε, καὶ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐξαιρετόν, τὰ δ' ἐφ' οἷς ταῦτα, καὶ αἱ περιστάσεις ἀφείλοντο».

Ἦδη οἱ λόγοι οὗτοι θά ἤρουν, ὅπως δεῖξωσιν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ αἱ Ἀθήναι, ἀν καὶ μὴ τεθαμμέναι ἐν τῇ ἀμαθείᾳ, ὅμως δὲν ἐκέκτηντο οὐδεμίαν ὀνομαστήν σχολήν. Ὅτε δὲ ὁ πεπαιδευμένος οὗτος Βυζαντιὸς ἐγραφέποτε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν Ἐπίσκοπον Κορίνθου, παραπονούμενος ὅτι οὔτε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐρχεται πλέον οὔτε ἐπιστέλλει αὐτῷ, ἀλλ' ἔχει τὸν νοῦν του προσηλωμένον μόνον εἰς τὴν Μοῦσαν τῶν Ἀθηνῶν, βεβαίως διὰ τούτων οὐδὲν ἕτερον ἐνοεῖ ἢ τὴν σπουδὴν τῶν ἀττικῶν γραμμάτων καθόλου.

Ἡ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιμέλεια ἐν Ἀθήναις ἐν τοῖς σκοτεινοῖς αἰῶσι μόνον παρὰ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας θὰ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ, μόνον ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγάλης θεολογικῆς σχολῆς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπεκταθῇ, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἄλλὰ περὶ τοιαύτης οὐδαμοῦ γίνεται λόγος. Αἱ πράξεις τῶν μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν, ὧν ἡ σειρά λίαν ἀνώμαλος παρεδόθη εἰς ἡμᾶς, καλύπτονται ὑπὸ ἀδιασπάστου σκότους. Μόνον κατὰ τὸ τελευταῖον τριτημόριον τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος προσπίπτει μία ἀκτίς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε Μιχαὴλ ὁ Ἀχομινάτος, ὁ ἐκ Χωνῶν τῆς Φρυγίας, ὁ εὐφύεστατος μαθητὴς τοῦ Εὐσταθίου, ἐγένετο Ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης.

Τὸ ἔτος τῆς εἰς Ἀθήνας ἀφίξεως αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ μετ' ἀσφαλείας, ἐν τούτοις ἔχω λόγον ὅπως τάξω αὐτὸ ὀλίγον πρὸ τοῦ 1175¹.

Εἰς τὸν γνώστην καὶ ζηλωτὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μόλις θὰ ἠδύνατο ἐπισκοπικὴ ἔδρα νὰ ἦναι μᾶλλον ἐπαγωγὸς ἢ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Παρθενῶνος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' αἱ ιδεώδεις παραστάσεις τοῦ Ἀχο-

μινάτου ἦλθον μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀπελπιστικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἦδη ἡ ὄψις τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὅστις κατὰ τὴν ἀποθίβασίν του εἰς Πειραιᾶ ἦλθεν ἀνευφημῶν εἰς προὔπαντησιν, ἐμελλε νὰ διαθέσῃ αὐτὸν ἀθυμώτατα. Ὅτε δὲ ἐν λιτανείᾳ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πεφωταγωγημένον ἄστου τοῦ Περικλέους εἶδε περὶ ἑαυτὸν καταρρέοντα τείχη καὶ οἰκίας ὁμοίας καλύβαις ἐν ὁδοῖς μεσταῖς ἐρειπίων. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔπειτα περιέγραψε τὰς Ἀθήνας ὁμοίας περίπου πρὸς σωρὸν ἐρειπίων, ὑπὸ ἐπαϊτῶν κατοικούμενον.

Ὁ πανηγυρικὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κατὰ τὴν ἐνθρόνισιν αὐτοῦ λόγος πρὸ τῶν ἐν τῷ Παρθενῶνι συνηγμένων Ἀθηναίων εἶναι ἱστορικὸν κομφοτέχνημα ἀνεκτιμῆτου ἀξίας καὶ τέλειον, εἰ καὶ μεταγενέστερον ἀντίστοιχον ὀνομαστής ὁμιλίας τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου εἰς ἐπήκουον τῶν Ῥωμαίων ἐν Ἀγίῳ Πέτρῳ. Ἐν ταῖς στοαῖς τοῦ ὠραιότατου, σχεδὸν ἀκεραίου ναοῦ, ἐν ᾧ ἀντὶ τῆς Παρθένου Παλλάδος ἐνεθρονίσθη ἡ Παρθένος Μαρία, ὡς Παναγία Ἀθηνιώτισσα, αἱ περὶ τῶν προγόνων ὑπομνήσεις αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ κάμψωσι ταπεινοῦσαι τὴν κοινότητα τῶν ἀπογόνων μᾶλλον παρὰ νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτὴν εἰς ὑπερήφανον αὐτογνωσίαν. Εἶχον παρέλθῃ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς Περικλῆς καὶ Δημοσθένης ἠδύναντο ἐπὶ τοῦ βήματος νὰ δώσωσιν εἰς τὰς ὑψιπετεῖς σκέψεις των τὴν λεπτοτάτην ἀττικὴν ἔκφρασιν, χωρὶς νὰ φοβῶνται ὅτι θὰ καθίσταντο ἀκατάληπτοι εἰς τὸν δῆμον. Νῦν δεῖστατο ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων ῥήτωρ φιλοτεχνηθεὶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ῥητορικῇ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ εὐμαθέστατος Ἐπίσκοπος αὐτῶν, ὅτι δὲ παρέθηκεν αὐτοῖς, ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένην ἀκαδημαϊκὴν ὁμιλίαν εἰς πομπῶδες ὕφος τῶν Βυζαντίων, πεπληρωμένην διὰ κλασσικῶν καὶ βιβλικῶν ῥητῶν καὶ μαρμαίρουσαν ἐκ μεταφορῶν καὶ τρόπων, ὑπερέβαινε τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν ἀποθαυμαζόντων αὐτὸν ἀκροατῶν του. Πλὴν τούτου ἦσαν οὗτοι συνηθισμένοι μόνον εἰς τὴν δημοτικὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ εὐγενὴς Μητροπολιτὴς ἐφαντάσθη ὅτι ὁ ἐνθρονιστικὸς αὐτοῦ λόγος ἦτο πρότυπον ἀπλότητος, ἐπέστη ὅμως ὅτι εἶχεν ἀνέλθῃ πολὺ ὑψηλὰ. Ἐν ἐπομένῃ τινὶ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἀνέκραξε μετὰ πόνου: «Ὁ πόλις Ἀθηναί, ποῦ ποτε ἀμαθείας περιέστης ἢ τῆς σοφίας τροφός... Ἐναγχος γὰρ τὰ εἰσιτήρια ὑμῖν προσφθεγξάμενος σχεδιὰ τινα καὶ ἀπέριττα πάνυ τι καὶ ἀφιλότιμα, ὅμως ἔδοξα μὴ συνετὰ λέγειν ἢ ἄλλως ὁμολωττα, ἀλλ' ὡς ἀπὸ διαλέκτου περσικῆς ἢ σκυθικῆς.»

Ὁ Μιχαὴλ Ἀχομινάτος ἐθεώρει τὴν τε πόλιν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἀθηναίων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐνὸς συγχρόνου τοῦ Πλάτωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἐτρό-

1) Ὁ Ellissen ὥρισεν ὡς ἔτος τὸ 1175· ὁ Παπαρρηγόπουλος ἐπίση· τὸ 1175· ὁ Λάμπρος («Αἱ Ἀθήναι» σελ. 20) τὸ 1182. Σ. Κ. Π.

μαξεν ἐπὶ τῇ ὑπερμεγέθει μεταβολῇ, πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας, πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος συντελεσθεῖσαν, οὐδόλως ἀπέβλεψεν. Ἀπὸ τῆς μεγάλης μητροπόλεως τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς μεγάλης εὐφροσύνης κοινωνίας αὐτῆς ἐκσφενδονισθεὶς εἰς τὰς μικρὰς Ἀθήνας, ἐνθα θανάτου σιγῇ ἐπεκράτει, ἐνόμισεν ὅτι ἐξῆ μεταξὺ βαρβάρων καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐμελλε ν' ἀποβαρβαρωθῆ.

Τὴν θρηνωδίαν ταύτην ὁ Ἀκομινάτος συχνάκις ἐπαναλαμβάνει. Ἀναμνησκείται προφανῶς τῆς εἰρωνικῆς ἐκφράσεως Ἀπολλωνίου τοῦ Τριανέως περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἣν διέσωσεν ὁ Φιλόστρατος, γράφων κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη πρὸς Γεώργιον τὸν Τεσσαρακοντάπηχον «βεβαρβαρωμαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις.» Ἡ χαιρέκακος αὕτη φράσις λοιπὸν ἦτο ἀπὸ πολλοῦ ἐν χρῆσει. Ἐπιγράμματι ἀγνώστου ἐποχῆς, ὃ συνέθεσεν ὑπερήφανός τις Βυζάντιος, λέγει ὅτι ἐν Ἑλλάδι γίνεται τις βάρβαρος τὰ τε ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν ὡς ἐν γῆ βαρβαρικῇ.

Ὁμοίως ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς Μιχαὴλ τὸν Αὐτωρειακόν, τὸν βραδύτερον Πατριάρχην ἐν Νικαίᾳ, γράφει ὡς ἐξῆς: «Ἀθήνηθεν τὸ γράμμα, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο περισσώτερον καὶ σοφώτερον, ἀγαπητὸν δὲ μάλλον εἰ μὴ καὶ λίαν ἀγροικικώτερον».

Καὶ ἐνταῦθα ἀπηχοῦσιν ἀναμνήσεις τινές, οἷον σαρκαστικῶν τιῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἔγραψε Συνέσιος ὁ ἐκ Κυρήνης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς ἐαυτοῦ φίλους: «Ἡ πάλαι αἰῶνος μῆτηρ τῶν σοφῶν, λέγει ὁ Ἀκομινάτος, σπανίζει οὐ λέγω φιλοσόφων ἀνδρῶν, ἀλλὰ ἦδη καὶ βαναύσων αὐτῶν, ὡς δοκεῖν τὴν παλαιὰν ἐκείνην Ἱερουσαλὴμ πεπολιορκημένην παρὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ καθηρημένην φαντάζεσθαι, ἐμὲ δὲ αὐτὸν ἄλλον Ἱερεμίαν λογιζέσθαι, τείχη κατεσκαμμένα καὶ λεωφόρους ἐρήμουσιν ὄντων καὶ δακρῶν ποιούμενον πρόφασιν... Ἦν δ' ἄρα ἀκεῖνο τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ σοφὸν «γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, ἡ δὲ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν. Ἡ μὲν γὰρ χάρις τῆς γῆς ἡ αὐτή, ὁ μελιχρὸς Ὑμηττός, ὁ εὐγάληνος Πειραιεύς, ἡ μυστηριώδης Ἐλευσίς ἦν ὅτε, ἡ τῶν Μαραθωνομάχων ἱππήλατος πεδιάς ἦτε Ἀκρόπολις αὕτη, ἐφ' ἧς ἐγὼ νῦν καθήμενος αὐτὴν δοκῶ πατεῖν τὴν ἄκραν τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ δὲ φιλόλογος ἐκείνη γενεὰ καὶ περιττὴ τὴν σοφίαν οἴχεται, ἐπεισηλθε δὲ ἡ ἄμουςος, πτωχὴ τὸν νοῦν, πτωχὴ τὸ σῶμα».

Θρηνεῖ ἐν ταῖς ἐαυτοῦ ἐπιστολαῖς καὶ συγγραφαῖς ἐπανειλημμένως, διότι ἡ ἀττικὴ γλῶσσα καθήνησεν ἀκατέργαστος διάλεκτος, ἣν ἀδυνατεῖ πλέον νὰ μάθῃ, καὶ πολλάκις ἀναφερόμενος εἰς τὴν παρακμὴν αὐτῆς ποιεῖται χρῆσιν εὐφροσύνης πρὸς παρομοίωσιν τοῦ μύθου τοῦ

Τηρέως ὅστις βαρβάρως ἀπέταμε τὴν γλῶσσαν τῆς Φιλομήλας. Ἀνθίστατο εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ δικαιώματα τῆς δημοτικῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἧτις οὐχ ἦτον ἀπὸ πολλοῦ εἶχε ζωογονηθῆ ἐν δυνάμει. Τὸ ἀρχαιότατον τὴν σήμερον γνωστὸν μνημεῖον αὐτῆς, τὸ ἔπος τοῦ Διγερον ἢ Ἀκριτά, ἀνήκει εἰς τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα. Ἡ γλῶσσα τῶν Ἀθηναίων ἄλλως τε ἐθεωρεῖτο, τέσσαρας αἰῶνας μετὰ τὸν Ἀκομινάτον, ὡς ὁ Καβάσιλας κρίνει ἐν τοῖς πρὸς Μαρτίνον τὸν Κρούσιον γράμμασιν αὐτοῦ, ὡς μία τῶν κακίστων διαλέκτων τῆς Ἑλλάδος καὶ παραδόξως ὁμοίαν καὶ ἐπίσης ἥκιστα δικαιολογούμενην γνώμην ἀπεφάνητο περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ῥωμαίων τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁ Δάντης, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «De vulgeri eloquentia». Καὶ ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς περιεφρόνει κατ' ἀρχὰς τὴν δημώδη ἰταλικήν, ὑπῆρξεν ὅμως εὐτύχημα τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας, ὅτι αὕτη διὰ τοῦ δημιουργοῦ πνεύματος τοῦ Δάντου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Βοκκαίου ταχέως ἀπέβη εὐγενῆς γραφομένη γλῶσσα, ἐνῶ ἡ δημώδης ἑλληνικὴ δὲν μετέσχε τοῦ εὐτυχήματος τούτου.

Ὁ Ἀκομινάτος εὔρε τὸ ἱερὸν πῦρ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν Μουσῶν τῶν Ἀθηνῶν τόσον ἐντελῶς ἀπεσβεσμένον, ὥστε οὐδεὶς σπινθήρ ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀνεζωογονεῖτο πλέον ἐκείθεν. Ὁ σημερινὸς ἐρευνητὴς τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ κατὰ πόσον οἱ θρηνοὶ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῶν ἀπέχουσι τῆς ἀληθείας ἢ πλησιάζουσιν εἰς αὐτήν. Δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν εἶδησιν περὶ τῆς τότε σχέσεως τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαιότητός των. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν κατὰ τὸν διαμορφωθέντα μῦθον ἡ Ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ἡ ποίησις τῶν προγόνων τῶν ἐαυτῶν παραδόσεων ἐσώζοντο ἐπιπεριθαλπόμενοι ἐν σχολῇ τινι Γραμματικῶν. Ἐν τῷ μακρῷ χρονικῷ διαστήματι μεταξὺ Δεξιπίπου καὶ Χαλκοκονδύλου, ἦτοι καθ' ἅπαντα τὸν μεσαιῶνα, οὐδὲν σύγγραμμα Ἀθηναίου προῆλθεν εἰς φῶς, οὔτε θεολόγου οὔτε φιλοσόφου, οὔτε ποιητοῦ οὔτε γραμματικοῦ, οὔτε τοῦλάχιστον ἀρχαιολόγου. Ὅτι ὅμως ἐκεῖ πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἐντελῶς εἶχεν ἀποσβεσθῆ, ὅτι ἐν Ἀθήναις οὐδεὶς πλέον ὑπῆρχε περὶ τὸν Ὀμηρον, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Πλάτωνα ἀσχολούμενος, δὲν εἶναι παραδεκτὸν Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ Ἀκομινάτου ἐδιδάσκοντο ἀκόμη ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Θεσσαλονίκης πιθανῶς ὡς Μίμοι, οἱ ὁμηρικοὶ ἠρωικοὶ μῦθοι, ὡς ὁ Εὐστάθιος ἀναφέρει πού. Βεβαίως ἡ Θεσσαλονικὴ ἦτο μεγάλη καὶ πλουσίαι πόλις, αἱ δὲ Ἀθηναὶ εἶχον πολὺ ἐκπέση.

(Ἔπεται συνέχεια) Σ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΣ

~~~~~*~*~*~~~~~